

foto's Danny Ellinger, Foto Natura | Kemphonen

Weidevogelverbond op de bres voor grutto en consorten

Het tij keren voor de weidevogels, dat is de opdracht die het Weidevogelverbond zichzelf heeft gesteld. In 2010 moet de achteruitgang zijn gestopt, en daarna worden omgebogen tot een stijgende lijn, vindt dit samenwerkingsverband van overheden, landbouwclubs, natuurorganisaties en onderzoekers. Geen eenvoudige opgave, zeker gezien de steeds sterkere daling van weidevogels in de afgelopen jaren. Maar de grootschalige samenwerking van deskundigen en bestuurders in het Weidevogelverbond geeft hoop op een goede afloop. In dit artikel een impressie van de aannames en plannen van het actieprogramma 'Een rijk weidevogellandschap', en commentaar van enkele betrokkenen.

— Marjel Neeffes

Het ziet er somber uit voor de weidevogels. Tenminste, als er niets gebeurt. De verwachting is dat bij ongewijzigde omstandigheden binnen tien jaar minstens 25% van de gruttopopulatie verdwijnt. En dat voor een soort waarvoor Nederland de belangrijkste broedlocatie is, en waarvoor we dus internationaal gezien een bijzonder verantwoordelijkheid dragen. Maar de achteruitgang treft niet alleen de grutto, ook andere weidevogels (zie kader) doen het steeds slechter. De oorzaak wordt vooral gezocht in het te intensieve graslandgebruik, diep ontwaterd met grootschalig, vroeg maaien, en een monocultuur van hoogproductief gras. Anderzijds hebben weidevogels opvallend genoeg te lijden van een te extensief graslandbeheer in voormalige rijke weidevogelreservaten, waar ze door verruiging en toenemende predatie minder kansen hebben. De beheerders hebben in veel gevallen in deze gebieden de doelstellingen aangepast ten nadele van weidevogels. Ook speelt predatie in het algemeen een (bescheiden) rol in de achteruitgang van weidevogels.

De doelstelling van het monsterverbond van alle organisaties die iets met weidevogels van doen hebben, het Weidevogelverbond (zie kader), is dan ook ambitieus: "In 2010 dient de achteruitgang van het nationale aantal weidevogels per soort gestopt te zijn. Na 2010 wordt een stijgende tendens gerealiseerd van het aantal in Nederland voorkomende weidevogels." Het verbond wil daarom liever vandaag dan morgen beginnen om dit doel te bereiken. Voor de 'zeer

kritische weidevogels' streeft het verbond in 2010 naar zo'n 30.000 hectare geschikt leefgebied. De 'kritische soorten' moeten kunnen rekenen op circa 250.000 hectare en de 'overige soorten' zouden moeten kunnen leven op al het overige gras- en bouwlandareaal.

Beheer op de verkeerde plek

Uit de haalbaarheidsstudie van onderzoeksinstituut Alterra naar deze strategie, bleek dat de gewenste arealen wel beschikbaar zijn, maar dat daar wel een en ander voor moet gebeuren. Om te onderzoeken wat de potentie is, bekeken zij twee factoren: zijn de omgevingsomstandigheden geschikt (grondwatertrap I of II) en komen er nu grutto's voor (onderverdeeld in '(vrijwel) geen', 'gering', 'matig' of 'rijk'). Er is nu 166.000 hectare gefinancierd weidevogelbeheer, maar het blijkt dat op een aanzienlijk deel hiervan (zo'n 65.000 hectare) niet of nauwelijks weidevogels voorkomen. Het geld dat daar naartoe gaat, kan dus efficiënter elders worden ingezet. Zo telden de onderzoekers 87.000 hectare terrein met redelijke gruttodichtheden waar nog geen betaald beheer plaatsvindt (plekken dus waar waarschijnlijk vrij eenvoudig hogere aantallen te realiseren zijn). Een ander opmerkelijk feit is dat van de terreinen met een matige tot rijke gruttostand ruim eenderde buiten de EHS en de Nationale Landschappen ligt.

De zeer kritische soorten hebben momenteel 18.000 hectare, vooral binnen natuurgebieden. Een toename met 12.000 hectare (tot de gewenste 30.000) is volgens de onderzoekers wel

Verskillende soorten weidevogels

In de ecologische atlas van weidevogels worden 28 soorten beschreven van grasland en weide. Daarvan zijn er 21 in het Programma Beheer opgenomen, omdat de hele gangbare en de hele zeldzame soorten eruit zijn gelaten. In het Actieprogramma van het Weidevogelverbond worden enkele soorten gebruikt als vertegenwoordiger van drie groepen. De 'zeer kritische soorten', vertegenwoordigd door de kempfaan, watersnip en zomertaling, hebben graag natte, schrale graslanden met een rijke vegetatiestructuur in veen- en klei op veengebieden. Ze broeden vrijwel uitsluitend in weidevogelreservaten. De 'kritische soorten', waaronder de grutto en de tureluur, stellen hoge eisen aan de vochttoestand van hun broedgebied, waarmee ze op de doorgaans sterke ontwaterde zandgronden weinig meer voorkomen. Ze hebben geen last van het hoge bemestingsniveau in de gangbare landbouw. Ze kunnen overleven door nest- en kuikenbescherming, waarvoor onder andere lang gras nodig is, bijvoorbeeld in mozaïekbeheer. De 'overige weidevogels', zoals Kieviten en scholeksters, zullen naar verwachting ook van mozaïekbeheer profiteren.

Watersnip

mogelijk binnen daarvoor geschikte natuurgebieden. Voor de kritische soorten ligt er van de gewenste 250.000 hectare nu zo'n 100.000 hectare in gebieden met betaald beheer en voldoende gruttodichtheden. De overige hectares liggen bijvoorbeeld in de gebieden waar wel voldoende weidevogels zitten, maar nog geen betaald beheer plaatsvindt (de eerder genoemde 87.000 hectare). Wat dan nog nodig is, moet gezocht worden in gebieden waar de omgevingsomstandigheden wel gunstig zijn, maar nog weinig weidevogels voorkomen. Van dergelijk terrein is volgens de onderzoekers zeker 240.000 hectare beschikbaar.

Aangepast beheer

Vergroten van het areaal alleen is niet genoeg. Ook het beheer zal moeten worden aangepast. De zeer kritische soorten houden bijvoorbeeld van een open terrein met een grote variatie in nat en droog, beweid en gemaaid, in combinatie met nestbescherming en een late maaidatum, waarbij in fases

Danny Ellinger, vogelaar, natuurfotograaf en directeur-eigenaar van fotobureau Foto Natura:

“Ik zit een beetje in een spagaat, als lid van de kerngroep van het weidevogelverbond en maker van de film die bij het actieprogramma hoort, maar ik wil toch graag mijn stem laten horen. Positief aan het actieprogramma vind ik dat er nu een bepaalde vorm van overleg is, waarmee de oude controverses tussen boeren en vogelaars een beetje wordt overbrugd. Maar ik blijf toch bij mijn mening: een modern landbouwbedrijf, dat economisch gezond is en wil produceren voor de Europese markt, is niet te combineren met weidevogels. Het zetten van stokjes bij nesten is leuk, maar zet geen zoden aan de dijk, want de kuikens hebben daarna ook nog een groot areaal grasland nodig dat dekking biedt en voldoende voedsel. Maaien in het broedseizoen moet dus gewoon niet gebeuren. Ook mozaïekbeheer is aardig bedacht, maar heren der een postzegeltje laten staan is als het laten staan van de babyslaapkamer, terwijl je de rest van het huis afbreekt. Volgens mij is de enige manier die helpt als we kiezen voor grote gebieden met extensief beheer, met matige bemesting in de kern en vee aan de buitenkant. Tegelijkertijd moeten we laat maaien en zorgen voor een goede grondwaterstand. Dat heeft een prijs, en we moeten bedenken of we dat ervoor over hebben. Het kan bovendien betekenen dat we andere plekken gewoon opgeven.

Ik weet niet of we het nog halen met de weidevogels, het is al vijf voor twaalf, en veel regelgeving loopt nog zeker een paar jaar door op de huidige niet-effectieve manier. Ik ben bang dat ook dit actieprogramma toch weer te veel probeert de weidevogels in de huidige vorm van landbouw te persen. Volgens mij moeten we stoppen met geneuzen en gepolder. Weidevogels zijn niet geholpen met een compromis.”

wordt gemaaid. Voor kritische soorten is een open landschap geschikt met natte plekken in het voorjaar, en een mozaïek aan vroeg en laat gemaaide, ongemaaide en (extensief) beweide percelen, met een aangepaste bemesting en zo nodig nestbescherming. De overige soorten eisen naast een open landschap vooral nestbescherming.

Uiteraard is hier geld voor nodig. Het efficiënter inzetten van subsidies die nu op weidevogelarme gebieden liggen, is daarvoor niet genoeg. De Alterra-onderzoekers komen op rond de 80 miljoen euro per jaar, ongeveer het dubbele van het bedrag dat nu wordt uitgegeven aan weidevogelbescherming. De minister van LNV is met de andere partijen op zoek naar extra geld.

Nieuw organisatie-model

Een andere belangrijke verandering die het actieprogramma voorstelt is om af te stappen van subsidie op bedrijfsniveau,

Het Weidevogelverbond

Op initiatief van het ministerie van LNV hebben rijk, provincies, gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders, landbouworganisaties, natuurclubs en onderzoeksinstituten de handen ineengeslagen in het Weidevogelverbond. In twee bijeenkomsten eind 2005, een werkatelier voor deskundigen en een bestuurlijk overleg, zijn een landelijke doelstelling en een voorlopige centrale strategie neergelegd. Vervolgens is een haalbaarheidsstudie gedaan om te zien hoe reëel doel en strategie waren. Een projectgroep heeft op basis van al deze informatie het actieprogramma 'Een rijk weidevogellandschap' opgesteld, dat minister Veerman van LNV op 15 juni heeft gepresenteerd. Voor uitvoering van de actiepunten in dit programma is nu een regiegroep ingesteld onder leiding van Overijssels gedeputeerde Piet Jansen. Aan deze regiegroep is inmiddels een landelijke kenniskring weidevogels opgehangen. In de toekomst hoopt het Weidevogelverbond naast deze regiegroep en kenniskring ook uit vrijwilligers, burgers en consumenten te bestaan, wellicht in de vorm van een vereniging.

Mient Douma, melkveehouder te Gerkesklooster (Friesland), bestuurslid Bond van Friese Vogelbeschermings Wachten en lid landelijke kenniskring weidevogels:

“Ik denk dat we met het actieprogramma het tij moeten kunnen keren. Maar dan moeten we wel tijdens de uitvoering de oren en ogen open houden, het moet geen star programma zijn, want geen jaar en geen boer is gelijk. Wat ik nog een beetje mis in het programma is de rol van kennis. Die vogels zitten nou eenmaal voornamelijk bij veehouders, en ik denk dat je die kennis moet aanbieden, om beter vogels te herkennen, ze beter te beschermen. Het sleutelwoord is nu mozaïekbeheer, maar dat is zo'n divers begrip, daar moet je mensen echt een beetje in scholen voor ze dat onder de knie hebben.

De gebiedsgerichte aanpak vind ik een heel goed idee. 'Deskundigen' roepen soms wel eens dat je overal maar het grondwater moet verhogen en dat het dan wel goed komt, maar dat hangt heel erg af van de grondsoort. Bij ons zijn na ontwatering de grutto's bijvoorbeeld zelfs vooruitgegaan! Je moet daarom zeker geen landelijke regels willen stellen, het lijkt me dus prima om dat per gebied aan te pakken. Ik ben ook erg voor de herschikking van gelden. Als bij de tellingen blijkt dat gebieden vrijwel 'leeg' zijn, moet daar geen subsidie meer heen. Daar kun je die boeren en vrijwilligers toch niet motiveren. Boeren motiveren is namelijk wel heel belangrijk. Er zijn best veel boeren die zelfs liever geen weidevogels willen, omdat ze bang zijn voor inkleuring. En als je eenmaal tot weidevogelgebied bent ingekleurd, kan de waarde van je grond achteruit gaan, en kun je te maken krijgen met allerlei maatregelen en beperkingen. Groen-min noem ik dat, dat als je groene diensten verricht, je daar vooral last van hebt. Het moet groen-plus worden, dat die vogels je voordelen opleveren, en iedereen ze graag op zijn land wil hebben, en daar zelfs zijn best voor wil doen. Toch?”

maar gebruik te maken van een organisatiemodel op gebiedsniveau. Dit bleek in de Friese streek Idzegea goed te werken. Dit betekent dat in een logisch samenhangend gebied van voldoende omvang de gezamenlijke beheerders een langdurige gebiedsovereenkomst sluiten met de provincie en beheerders. Deze overeenkomst is vervolgens de basis voor (individuele) betaalovereenkomsten tussen betaalorgaan en beheerder. Hoe deze betaalovereenkomsten er precies uit gaan zien, is nog punt van studie. Vooral voor grootschalige boeren zijn de huidige vergoedingen verre van toereikend. Ook voor

boeren die zich juist meer op natuurbeheer willen richten, zijn wellicht andere dan de huidige constructies denkbaar. Bijvoorbeeld de pilotbedrijven waar minister Veerman over sprak tijdens de presentatie van het Weidevogelactieprogramma. Als het aan hem ligt zijn er binnenkort tien 'weidevogelboerderijen', waar landbouw en natuur een gelijkwaardige rol spelen en samen voor het boereninkomen zorgen. Zal dit hét middel zijn om het tij te keren? ♦

Marjel Neeffes

Gerrit Gerritsen ('Grutto Gerrit'), projectleider van het Vogelbescherming-project Nederland-Gruttoland en lid landelijke kenniskring weidevogels:

"Positief aan het Weidevogelverbond vind ik dat het Rijk zijn verantwoordelijkheid heeft opgepakt met betrekking tot de weidevogels. Ik denk dat Nederland-Gruttoland de boel wel een beetje heeft opgeschud, en het helpt ook dat Nederland in 2010 aan de biodiversiteitsdoelstellingen van de EU moet voldoen.

Het was een bijzondere bijeenkomst, toen dit plan in juni werd gepresenteerd. Er heerste een collectieve sfeer van 'we moeten dit niet kwijtraken' onder alle negen ondertekenaars, en dat gold niet alleen de weidevogels, maar het hele eeuwenoude cultuurlandschap dat daarbij hoort. Ik ben ook blij dat we af zijn van het top-down weidevogelbeleid, want dat heeft te weinig opgeleverd. In Nederland-Gruttoland hebben we al laten zien dat maatwerk met groepen boeren beter werkt.

Toch zie ik nog wel wat verbeterpunten. In het programma denkt men dat gebieden genoeg beschermd worden via gebiedsprocessen, maar ik denk toch echt dat daar een betere planologische bescherming voor moet komen. De ruimtelijke druk van uitrollende steden is heel groot, en je moet niet hebben dat waardevolle gebieden waar al jaren weidevogelgeld in wordt gestopt, toch nog verstedelijken.

Ik hoop dat het gaat lukken om het extra geld te vinden. Zo'n formulering in het programma dat de ambitie omlaag gaat als het geld niet gevonden wordt, maakt me een beetje huiverig. Het gaat feitelijk niet om veel geld, dus die druk moet er wel op blijven. De plannen die Veerman bij de presentatie presenteerde voor tien pilotbedrijven waar landbouw en weidevogels even belangrijk zijn, een soort 'weidevogelboerderijen', daar zie ik zeker wat in. Zo'n nevenschikking is iets anders dan SAN, dus met een ander soort vergoedingen. Ik ken zeker boeren die die stap willen maken!"

Hans Krüse, weidevogelmedewerker bij de Vogelbescherming:

"Het is natuurlijk een stevige ambitie die de minister neerzet in dit programma, en het draagvlak is heel breed, dus dat is allemaal heel positief. Maar ik ben toch wel erg benieuwd of het ook gaat lukken. Bij de achteruitgang in weidevogels is er sprake van een structureel probleem, verstedelijking en intensieve landbouw, en met alleen meer boeren en een groter oppervlak wordt dát niet echt aangepakt. Het is toch een beetje alsof je een motor repareert terwijl hij nog blijft draaien.

In Nederland-Gruttoland hebben we al laten zien dat mozaïekbeheer en samenwerking op gebiedsniveau positief zijn voor de weidevogels. Opvallend is dat dit jaar door het koude, natte voorjaar heel laat gemaaid is, en dat dat enorm positief blijkt te zijn. Dus dat late maaien is toch cruciaal, daar moeten we de instrumenten op zien aan te passen. Ook essentieel zijn goede vergoedingen, maar dat blijft een lastig punt. Ik denk dat je groene diensten niet moet vergoeden op basis van inkomstenderving, zoals nu gebeurt, maar op basis van verleende dienst, net als bij een hovenier. Maar Brussel wil niet erg meewerken, die vinden het al heel gauw concurrentievervalsing. Het zou zelfs kunnen gebeuren dat de lichtste weidevogelpakketten door Brussel verboden worden, omdat die zouden vallen onder 'normale landbouwpraktijk'. Dan wordt het wel erg lastig om boeren te motiveren. Je moet toch niet alleen die voorhoede hebben die het leuk vindt, maar ook de middenmoot en de achterhoede. Maar goed, niets doen is in elk geval geen optie, dus het is in elk geval de moeite waard om met al deze partijen de schouders eronder te zetten en een poging te wagen. Hopelijk kan die gezamenlijke kracht iets losmaken en creativiteit aanbrengen die het probleem vlot kan trekken."